

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

СПАДКОВЕ ПРАВО

Практикум

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальність D8 «Право» / 081 «Право»

Одеса
Фенікс
2025

*Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 29 серпня 2025 р.)*

Редактори:

Харитонов Є. О. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Берназ-Лукавецька О. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Автори:

Давидова І. В. – д.ю.н., професорка (ORCID ID 0000-0001-5622-671X) – тема 3;

Чанишева А. Р. – д.ю.н., професорка (ORCID ID 0000-0001-5837-6754) – тема 5;

Берназ-Лукавецька О. М. – к.ю.н., доцентка (ORCID ID 0000-0002-2133-1672) – тема 2;

Зубар В. М. – к.ю.н., доцент (ORCID ID 0000-0003-4349-068X) – тема 1;

Орзіх Ю. Г. – к.ю.н., доцент (ORCID ID 0000-0001-5680-3177) – тема 4.

Рецензенти:

Маковій В. П. – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ;

Питуляк В. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

С 71 **Спадкове право** : практикум для здобувачів вищої освіти освіт. ступ. «бакалавр», спец. D8 «Право» / 081 «Право» [Електронне видання] / авт.: В. І. Давидова [та ін.] ; за ред.: Є. О. Харитонова, О. М. Берназ-Лукавецької ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2025. – 58 с. – Режим доступу: ...

ISBN 978-617-8430-93-1

Практикум містить матеріали, що відповідають навчальній дисципліні «Спадкове право», розроблений відповідно до програми для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр». У практикумі викладено плани практичних занять, які включають переліки питань, що виносяться на обговорення на заняттях і завдання для самостійної роботи студентів. До кожної теми подано перелік літератури та перелік нормативно-правових актів. У практикумі також наведено загальний перелік рекомендованої літератури, яка може бути використана при підготовці до практичних занять та іспиту.

Розрахований на здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 347.65/.68(075.8)

ВСТУП

Спадкове право є однією з базових галузей цивільного права, що відіграє важливу роль у забезпеченні правової визначеності у суспільстві, стабільності майнових відносин та реалізації права кожної особи на спадкування. Знання у цій сфері є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх правників, оскільки вони формують здатність вирішувати складні юридичні ситуації, що виникають у сфері майнових відносин після смерті особи.

Практикум з навчальної дисципліни «Спадкове право» розрахований на здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 081 «Право» та має на меті поглиблення теоретичних знань, здобутих під час вивчення курсу, шляхом їх практичного застосування. Він покликаний допомогти здобувачам освіти опанувати навички аналізу нормативно-правових актів, тлумачення правових норм, розв'язання юридичних задач та кейсів, а також формування умінь складати процесуальні та інші правові документи у сфері спадкових відносин.

Особливу увагу у практикумі приділено як загальним положенням спадкового права, так і окремим його інститутам: спадкуванню за заповітом та за законом, порядку прийняття спадщини та оформлення спадкових прав, правовому статусу спадкоємців, захисту прав учасників спадкових правовідносин.

Вивчення цієї дисципліни у практичному вимірі сприятиме формуванню у майбутніх юристів правової культури, професійного мислення та готовності застосовувати знання у реальній правозастосовній діяльності.

Практикум є важливим елементом навчального процесу та покликаний стати для здобувачів освіти надійним інструментом у здобутті професійних компетентностей і підготовці до практичної діяльності.

Методами викладання та навчання є:

- лекційні заняття – подання теоретичних знань про інститут спадкування, його принципи, види спадкування, порядок прийняття та оформлення спадщини;

- практичні заняття – обговорення правових позицій, аналіз судової практики, вирішення правових ситуацій і задач, складання проєктів

документів (заповіт, заява про прийняття спадщини, договір про поділ спадкового майна тощо);

– інтерактивні методи – моделювання судових засідань, рольові ігри, дискусії, дебати з актуальних проблем спадкового права;

– самостійна робота – опрацювання нормативно-правових актів, судових рішень, наукових джерел, підготовка рефератів, есе, презентацій.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тема за п/п	Назва теми	У тому числі		
		Лекції	Прак-тичні	Само-стійна робота
Тема 1	Загальні положення про спадкування	2	2	12
Тема 2	Спадкування за заповітом	2	4	12
Тема 3	Спадкування за законом	4	4	12
Тема 4	Здійснення права на спадкування та оформлення права на спадщину	2	2	12
Тема 5	Договори у спадковому праві	4	4	12
Всього		14	16	60

Тема 1. Загальні положення про спадкування

Питання до теми:

1. Основні поняття спадкового права.
2. Види спадкування.
3. Відкриття спадщини.
4. Усунення від права на спадкування.
5. Спадкування окремих видів майна, прав та обов'язків в Україні та інших зарубіжних країнах.

Підготуйте презентацію або доповідь на теми:

1. Міжнародне спадкування у ЄС та Україні
2. Колізійні питання спадкування за законодавством України
3. Реалізація спадкових прав у країнах континентальної та англо-американської правових систем

Задача 1.

Громадянка Ганна Петрівна, 68 років, мешкала в м. Черкаси, де мала приватний будинок, земельну ділянку та банківський депозит.

У серпні 2023 року вона поїхала у гості до сестри в м. Львів, де раптово померла 12 вересня 2023 року.

У неї залишилося двоє дітей:

Син – Ігор, який проживає у США і не підтримував зв'язку з матір'ю останні 5 років.

Донька – Наталія, яка постійно проживала разом із матір'ю в її будинку в Черкасах.

Заповіт Ганна Петрівна не залишила.

У березні 2024 року Ігор дізнається про смерть матері та звертається до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини. Нотаріус відмовляється відкривати спадкову справу щодо нього, посиляючись на порушення строків.

Питання:

Коли і де відкрилася спадщина після смерті Ганни Петрівни? Хто входить до кола спадкоємців за законом у цій ситуації? Яким є строк для прийняття спадщини і з якого моменту він обчислюється? Чи могла Наталія автоматично вважатися такою, що прийняла спадщину? Чи

має Ігор шанс отримати свою частку в спадщині? Який порядок дій для цього? Які документи повинен подати спадкоємець для відкриття спадкової справи? Чи може Ігор поновити строк для прийняття спадщини? В якому порядку?

Додаткове завдання:

Складіть заяву до суду про поновлення строку на прийняття спадщини (від імені Ігоря). Розробіть нотаріальну довідку про факт відкриття спадщини для Наталії. Визначте, який суд має розглядати справу про поновлення строку – за місцем смерті чи місцем розташування майна?

Задача 2.

Громадянин Степан Андрійович, 74 роки, помер у квітні 2024 року. Його спадщина включає квартиру в Києві, автомобіль та грошові кошти на рахунку в банку. Заповіту не було.

У нього залишились такі родичі: Син – Віталій, який протягом останніх 10 років жорстоко поведився зі Степаном: неодноразово піднімав руку, принижував, зневажливо ставився, а також двічі притягувався до адміністративної відповідальності за домашнє насильство, останній раз – у 2023 році. Донька – Оксана, яка постійно доглядала батька до його смерті, проживала з ним останні 5 років. Онук – Марія, дочка покійного другого сина Степана, який помер ще у 2010 році. Після смерті Степана нотаріус відкрив спадкову справу. Віталій подав заяву на прийняття спадщини, мотивуючи це тим, що має рівне право як спадкоємець першої черги. Оксана подала заяву до суду з вимогою усунути Віталія від спадкування, посиляючись на його аморальну поведінку і факт домашнього насильства.

Питання:

Хто є спадкоємцями першої черги в цій ситуації? Які правові підстави для усунення Віталія від права на спадкування? Які докази можуть бути використані в суді? Чи підлягає Віталій усуненню, якщо не був засуджений за вчинення злочину проти спадкодавця? Який судовий порядок усунення спадкоємця від спадщини? Хто має право звертатися до суду? Чи має право онук Марія на спадкування в порядку спадкової трансмісії або представлення? Як буде розподілена спадщина, якщо суд усуне Віталія?

Додаткові завдання:

Напишіть проект позовної заяви до суду про усунення спадкоємця (від імені Оксани). Складіть таблицю з порівнянням усунення від спадкування за рішенням суду та негідності спадкоємця за заповітом. Наведіть приклади інших підстав для усунення спадкоємців, передбачених Цивільним кодексом України (ст. 1224).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Цивільний кодекс України : Кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Сімейний кодекс України: Кодекс: Закон України від 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>

Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством: дис. ... докт. філос. Одеса. 2020. 204 с.

Davydova I., Didenko L., Tomina V. Legal nature and inheritance of virtual property in Ukraine and the world: current status, problems, prospects. Ius Humani. 2021. vol. 10 (II), P. 1-26. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/283-Article%20Text-1221-3-10-20210816.pdf>

Діковська І. А. Міжнародне спадкування у ЄС та Україні: напрями адаптації права України до права ЄС: монографія. Київ, 2020. 303 с.

Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. Право України. 2019. № 1. С. 27-41.

Заїка Ю. О. Принципи спадкового права як основа правової політики в сфері спадкування. Правове регулювання економіки. 2018. № 17. С. 149-156.

Козловська Л. В. Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав у цивільному праві України: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. К., 2016. 458 с.

Кулак Н. Аналіз джерел правового регулювання міжнародних спадкових відносин. Jurnalul juridic național: teorie și practică. 2017. № 6 (28). Ч. 2. С. 153-155.

Кухарев О. Є. Актуальні питання спадкового права в судовій практиці : практ. посіб. Київ : Алерта, 2017. 260 с.

Кухарев О. Є. Управління спадщиною: стан та перспективи розвитку. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2018. Випуск 46. С. 77–88.

Маньковський В. В. Історичний аспект становлення спадкування в Україні та його зв'язок з регулюванням спадкових відносин на землях Литви та Польщі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 10. С. 131- 133.

Маньковський В. В. Поняття та види спадкування за цивільним законодавством України, Литви та Польщі: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса. 2022. 181 с.

Михайлів М. О. Національне законодавство як джерело правового регулювання міжнародних спадкових відносин. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. № 3. С. 229-234

Ракул О. В. Спадкове право України та європейських країн: деякі основні відмінності. URL: <http://www.spilnota.org.ua/ru/article/id-1204/>

Нелін О. Історико-правовий аналіз спадкового права України та країн континентальної Європи, Великої Британії і США. Юридична Україна. 2013. № 3. С. 4-8.

Оксанюк Н. П. Принципи спадкового права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К., 2016. 18 с.

Орзіх Ю. Г. Мислення спадкового права у *Modus Futuri Exasti*: виклики рекодифікації в умовах війни та європейської інтеграції-Сімейні (родинні) цінності перед викликами гібридної війни: правові проблеми: колективна монографія. За заг. ред. Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової, О. Сафончик. Одеса: Фенікс, 2025. С. 471-489.

Павлів-Самоїл Н., Мех Х. Аналіз спадкового права окремих країн ЄС. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2018. № 889 (Вип. 17). С. 175-181.

Парасюк М. В. Особливості укладання заповіту подружжя. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 91-100.

Печений О. Час і місце відкриття спадщини: проблемні питання нотаріальної практики. Нотаріат для вас. 2010. № 5. С. 20-23.

Піцик Х. З. Права та обов'язки спадкоємця і спадкодавця при спадкуванні за законом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2012. 186 с.

Середницька І. А. Історико-правовий аспект розвитку спадкового права в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2018. № 1. С. 114-118.

Спадкове право: навч. посібник. За ред. Нестерцова-Собакарь та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ, 2017. 164 с.

Узунов С. О. Договір про управління спадщиною за цивільним правом України: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса, 2025. 211 с.

Участь адвоката у сімейних та спадкових справах: навчал. посібн. ; за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Сафончик. Одеса : Фенікс, 2018. 464 с.

Спадкове право: навч. посібник. За ред. Нестерцова-Собакарь та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ, 2017. 164 с.

Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Приватне право як концепт. Том І. Витоки. Одеса, Фенікс, 2018. 556 с.

Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Приватне право як концепт. Том ІІІ. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиру: монографія Одес : Фенікс, 2019. 752 с.

Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. Коментар. За заг. ред. проф. Харитонова Є. О., доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

Самостійна робота

Питання до теми:

1. Що таке автоматичне прийняття спадщини?
2. Якими документами можна підтвердити місце відкриття спадщини?
3. Співвідношення видів спадкування: спільне і відмінне

Проаналізуйте:

1. Особливості спадкування земельної ділянки
2. Особливості спадкування корпоративних прав
3. Правове регулювання спадкування в країнах континентальної системи права (Швейцарії, Італії, Франції)

Наведіть приклади:

1. Місця відкриття спадщини
2. Спадкування об'єктів незавершеного будівництва

Задача 1.

1 січня 2022 р. о 22.15 подружжя потрапило у ДТП на трасі Київ-Одеса. Чоловік помер на місці ДТП, а його дружина – через дві години у лікарні м. Одеса. Визначте час та місце відкриття спадщини після загиблого в ДТП подружжя. Законодавство якої держави буде застосовуватись, якщо нерухоме майно спадкодавця знаходиться на території інших двох держав?

Дайте відповідь на наступні запитання:

1. Ознаки спадкового права.
2. Поняття «спадкування» в Україні та інших зарубіжних країнах, та його зв'язок з іншими цивільними інституціями.
3. Мусульманське спадкове право.
4. Спадкове право і право власності: спільне і відмінне.
5. Відмінність сингулярного (часткового) наступництва від універсального.

Тести:

Громадянка А. дізналася про відкриття спадщини через вісім місяців після смерті своєї матері. Вся спадщина перейшла до її сестри, громадянки Б. З якою заявою може звернутися громадянка А. до суду для здійснення свого права на спадкування?

- А) про визнання її права на спадщину;
- В) про усунення її сестри від права на спадкування;
- С) про продовження строку для прийняття спадщини;
- Д) про надання права на спадкування.

Що з наступного не може переходити у спадщину?

- А) право власності на вклад в банку;
- В) обов'язок повернути позику;
- С) право на нараховану заробітну плату, але не виплачену спадкодавцю за його життя;
- Д) особистий сервітут.

На яку можливість в спадковому праві впливає обсяг цивільної дієздатності фізичної особи?

- А) бути спадкодавцем за законом;

- В) бути спадкодавцем за заповітом;
- С) бути спадкоємцем за законом;
- Д) бути спадкоємцем за заповітом.

Спадкоємцями можуть бути фізичні особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини через:

- А) 3 місяця;
- В) 6 місяців;
- С) 9 місяців;
- Д) 10 місяців.

Який вид спадкування за цивільним законодавством України є пріоритетним?

- А) за законом;
- В) за заповітом;
- С) за договором;
- Д) за рішенням суду.

Тема 2. Спадкування за заповітом

Питання до теми:

1. Поняття заповіту, право на заповіт, коло спадкоємців за заповітом.
2. Форма, порядок складання, зміна та скасування заповіту.
3. Нікчемність та недійсність заповіту.
4. Зміст заповіту.
5. Види заповітів.
6. Виконання заповіту.
7. Право на обов'язкову частку.
8. Заповідальний відказ
9. Заповідальне покладання.
10. Загальна характеристика спадкування за заповітом в країнах світу.

Підготуйте презентацію або доповідь на теми:

1. Заповіт у зарубіжних країнах.
2. Посвідчення заповітів під час дії воєнного стану.
3. Документи, що є необхідними для складання заповіту

Задача 1.

Громадянин Микола Іванович, 70 років, помер у червні 2024 року. Перед смертю він склав заповіт, в якому всю свою спадщину – квартиру, дачу та банківський депозит – залишив онукові Андрієві, з яким проживав останні 10 років і який доглядав за ним до смерті.

У Миколи Івановича також залишилися: Донька – Олена, 45 років, яка має інвалідність II групи, проживає окремо і не підтримувала стосунків із батьком. Син – Сергій, 48 років, який проживає в іншому місті, регулярно навідував батька, але в заповіті згаданий не був. Онук – Андрій – син покійної дочки Миколи, проживав разом із дідом, вказаний у заповіті як єдиний спадкоємець. Після смерті батька Олена подає заяву нотаріусу про своє право на обов'язкову частку, оскільки є особою з інвалідністю. Андрій заперечує проти цього, вважаючи, що вона відмовилась від батька і не має морального права претендувати на спадщину, яку він заслужено доглядав.

Питання:

Хто має право на спадкування у цьому випадку – за законом і за заповітом? Чи має Олена право на обов'язкову частку у спадщині? Як визначається розмір обов'язкової частки? Чи може суд обмежити право Олени на обов'язкову частку? За яких умов? Як співвідноситься право на обов'язкову частку з волею спадкодавця, викладеною у заповіті? Які документи має подати Олена для підтвердження свого права на обов'язкову частку? Як буде розподілена спадщина, якщо нотаріус визнає право Олени на обов'язкову частку?

Додаткове завдання:

Напишіть проєкт заяви Олени до нотаріуса про видачу свідоцтва на обов'язкову частку. Складіть зразок заперечення Андрія на вимоги Олени. Визначте, яке майно підлягає включенню до обов'язкової частки: чи входить депозит? Дача? Чи можна надати обов'язкову частку грошовим еквівалентом?

Задача 2.

Громадянин Іван Дмитрович, 69 років, помер у липні 2024 року. Перед смертю він склав заповіт, у якому:

Залишив всю спадщину (будинок у передмісті, легковий автомобіль та земельну ділянку) своїй дружині Олені, з якою перебував у другому шлюбі.

Окремим пунктом у заповіті Іван Дмитрович зобов'язав Олену передати автомобіль його братові Михайлу після відкриття спадщини.

У тому ж заповіті зазначено, що внук Роман (син покійного сина Івана від першого шлюбу), має право безоплатно проживати у будинку протягом 5 років після смерті діда.

Після смерті Івана:

Олена вступила у спадщину й зареєструвала право власності на все майно.

Автомобіль продала, заявивши, що «це її власність, а не обов'язок».

Михайло звернувся до нотаріуса, вимагаючи реалізації заповідального відказу.

Роман подав заяву про порушення своїх майнових прав як легатарія, адже Олена намагається виселити його з будинку.

Питання:

Що таке заповідальний відказ? Які його ознаки за ЦК України? Чи є Михайло і Роман легатаріями у цій ситуації? Якщо так – які права вони мають? Чи мала право Олена продати автомобіль, і які наслідки це має для виконання заповідального відказу? Який строк для виконання відказу, і хто зобов'язаний це зробити? Які засоби захисту мають легатарії у випадку відмови спадкоємця виконати відказ? Як відрізняються права спадкоємця за заповітом і легатарія? Чи має право Роман користуватися будинком, якщо не є спадкоємцем?

Додаткові завдання:

Напишіть проєкт заяви Михайла до спадкоємця про виконання заповідального відказу. Складіть проєкт позовної заяви Романа до суду про захист свого права на проживання. Складіть таблицю з порівнянням понять:

“Спадкування за заповітом”

“Спадкування за законом”

“Заповідальний відказ”

“Право на обов'язкову частку”

Задача 3.

Громадянка Клавдія Степанівна, 82 роки, проживала у селі одна. У неї було двоє дітей:

Син Ігор, який проживає в іншому місті, регулярно надсилав матері кошти.

Донька Світлана, яка проживала разом з нею останні 2 роки до смерті, але була позбавлена батьківських прав щодо своїх дітей.

У травні 2024 року Клавдія склала заповіт у сільській раді, в якому всю спадщину (будинок і пай) заповіла Світлані. Секретар сільради засвідчив заповіт без участі свідків, а лікарського огляду щодо психічного стану не проводили.

Через місяць Клавдія померла. Ігор, дізнавшись про зміст заповіту, подав позов до суду про визнання заповіту недійсним, посиляючись на такі обставини:

У момент складання заповіту мати вже страждала на деменцію (є довідки з амбулаторної картки).

Сестра Світлана впливала психологічно та контролювала контакти матері з іншими родичами.

Заповіт було оформлено без нотаріуса, і, на думку Ігоря, з порушенням форми.

Світлана стверджує, що заповіт є чинним і складений добровільно, а мати повністю усвідомлювала свої дії.

Питання:

Які види недійсності заповіту передбачає Цивільний кодекс України? У чому полягає формальна недійсність і оспорювана недійсність заповіту? Чи міг заповіт, складений у сільській раді, бути дійсним? За яких умов? Як доводиться недієздатність або обмежена дієздатність заповідача на момент складання заповіту? Які докази можуть бути використані в суді для встановлення:

- порушення форми заповіту,
- психічного стану,
- впливу/примусу?

Яке рішення має ухвалити суд, якщо доведено, що особа не розуміла значення своїх дій при складанні заповіту? Хто має процесуальний обов'язок доведення недійсності?

Додаткові завдання:

Складіть позовну заяву від імені Ігоря про визнання заповіту недійсним. Підготуйте заперечення на позов з боку відповідача (Світлани). Побудуйте таблицю: «Порівняння: дійсний заповіт – недійсний заповіт», з прикладами з судової практики. Визначте, хто буде спадкоємцем у разі визнання заповіту недійсним.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Цивільний кодекс України : Кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Сімейний кодекс України: Кодекс: Закон України від 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>

Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

Бичківський О. О. Секретні заповіти за законодавством України та іноземних держав. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 4. С. 59-64.

Гелич А. О. Об'єкти спадкування за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2011. 215 с.

Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. Право України. 2019. № 1. С. 27-41.

Кобзар В. В. Актуальні питання правового регулювання спадкування за заповітом. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 154-200.

Конвенція Міжнародної комісії з цивільного стану щодо констатації достовірних смертей 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_900#Text

Кулак Н. Аналіз джерел правового регулювання міжнародних спадкових відносин. Jurnalul juridic național: teorie și practică. 2017. № 6 (28). Ч. 2. С. 153-155.

Кухарев О. Є. Особливості вирішення судами спорів про тлумачення заповіту. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2017. № 1–2. С. 22-29.

Ракул О. В. Спадкове право України та європейських країн: деякі основні відмінності. URL: <http://www.spilnota.org.ua/ru/article/id-1204/>

Рішення № 101977789, 10.12.2021, Буцацького районного суду Тернопільської області. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101977789/>

Нелін О. Історико-правовий аналіз спадкового права України та країн континентальної Європи, Великої Британії і США. Юридична Україна. 2013. № 3. С. 4-8.

Оксанюк Н. П. Принципи спадкового права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К., 2016. 18 с.

Орзіх Ю. Г. Мислення спадкового права у *Modus Futuri Exacti*: виклики рекодифікації в умовах війни та європейської інтеграціїСімейні (родинні) цінності перед викликами гібридної війни: правові проблеми: колективна монографія. За заг. ред. Є. Харитонова, О. ХаритонОВОЇ, І. ДавидОВОЇ, О. Сафончик. Одеса: Фенікс, 2025. С. 471-489.

Печений О. П. Спори про спадщину: аналіз типових помилок у справах про спадкування за заповітом. Вісник Верховного Суду України. 2010. № 9. С. 36-37.

Порядок посвідчення заповітів, прирівняних до нотаріально посвідчених: довідник. Львів : Галицька видавнича спілка, 2024. 48 с.

Спадкове право: навч. посібник. За ред. Нестерцова-Собакаръ та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внут.справ, 2017. 164 с.

Таран О. С. Тенденції розвитку європейського спадкового права щодо обов'язкової частки у спадщині. Право і суспільство. 2018. № 1 (ч.2). С. 93-97.

Харитонов Є. О., ХаритонОВА О. І. Приватне право як концепт. Том III. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиру: монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 752 с.

Харитонов Є. О., ХаритонОВА О. І. Приватне право як концепт. Том I. Витоки. Одеса, Фенікс, 2018. 556 с.

Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. Коментар. За заг. ред. проф. ХаритонОВА Є. О., доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

Самостійна робота

Питання до теми:

1. Види заповітів : порівняльний аналіз.
2. Таємниця заповіту: характеристика.
3. Тлумачення заповіту: характеристика.
4. Виконавець заповіту.

Проаналізуйте:

1. Судову практику визнання заповіту недійсним
2. Судову практику визнання заповіту з умовою недійсним
3. Судову практику складання заповіту при свідках

Підготуйте:

1. Зразок заповіту подружжя.
2. Зразок заповіту з умовою.
3. Зразок заповіту подружжя.

Задача 1.

У померлої громадянки К. залишилися: мати 87 років і чоловік 66 років. Вона склала заповіт на користь чоловіка. Крім того, громадянка мала двох дітей. Визначте коло спадкоємців, між якими буде розподілена спадщина.

Задача 2.

Громадянин Кузін І.Д. залишив заповіт на все належне йому майно на ім'я свого племінника Шевченка М.В.

Час відкриття спадщини – 25.08.2022.

Із заявами про прийняття спадщини до державної нотаріальної контори звернулись племінник Шевченко М.В., на якого складено заповіт, непрацездатна дружина Кузіна М.Т., яка проживала з померлим 25 років у зареєстрованому шлюбі.

Склад спадкового майна: житловий будинок, грошовий вклад – спільна сумісна власність подружжя, та земельна ділянка – особиста власність померлого.

Визначте частку кожного спадкоємця у спадковому майні та підстави спадкування?

Задача 3.

Спадкодавець згідно заповіту залишив усе своє майно дочці (гр. Б.). Після його смерті 10.12.2022 залишились дружина, 1958 року народження (гр. В.) та два сини (гр. П. та С.), один з яких інвалід. У спадкодавця також була донька (гр. З.), яка померла до відкриття спадщини, залишивши двох малолітніх дітей (внуків спадкодавця М. та Н.)

Хто і яку частку від спадщини отримає?

Задача 4.

Після смерті громадянина П. в нього залишилося майно на 20000 грн. Про своє бажання отримати це майно заявили 12-річний син,

83-річна мати померлого і три сестри померлого (відповідно 40 та 63 років). Проаналізуйте ситуацію. Визначте коло спадкоємців, між якими буде розподілена спадщина.

Задача 5.

Після смерті у 2022 гр. Петра Шевченко. на спадкування його майна претендують:

- дружина (гр. Марія Шевченко.)
- батько, інвалід I групи.

Спадкове майно складається з п'ятикімнатної квартири та автомобіля. Спадкодавець залишив заповіт на все майно на ім'я своєї дружини.

Яким чином буде розподілене майно?

Дайте відповідь на наступні запитання:

1. Групи умов дійсності за заповітом
2. Специфічні ознаки заповіту як особливого цивільно-правового правочину
3. Поняття «тестаментоздатність»
4. Принцип свободи заповіту
5. Відмінність спільного заповіту подружжя від спадкового договору
6. Особливості регулювання спадкових відносин в міжнародному праві

Тести:

Після смерті громадянина І. залишився заповіт, в якому він все своє майно, заповідав своїм дітям – сину та донці. Сину за заповітом було доручено передати книги, що належали заповідачеві до центру «Перемога» м. Одеси. Однак син відмовився від прийняття спадщини. З близьких родичів у громадянина І. залишилась сестра Лариса. Хто повинен виконати покладання громадянина І. щодо передання книг до центру «Перемога» м. Одеси?

- А) нотаріус;
- В) сестра Лариса;
- С) виконавець заповіту;
- Д) донька.

Громадянин П. залишив заповіт, посвідчений 12.01.2007 р., яким заповів все належне йому майно дочці та сину в рівних частках кожному. Спадкодавець помер 10.02.2016 р.. Дружина спадкодавця та його син померли до відкриття спадщини. До нотаріуса своєчасно із заявою про прийняття спадщини та про видачу на їм свідоцтва про право на спадщину за заповітом на спадкове майно звернулися: донька та діти померлого сина заповідача. Кому нотаріус повинен видати свідоцтво про право на спадщину?

- А) дочці та дітям сина;
- В) дружині померлого, дочці та дітям сина;
- С) дочці;
- Д) дочці та сину, а потім його діти отримають свідоцтво за правом представлення.

У січні 2021 року подружжя П. склало спільний заповіт щодо майна, яке належало їм на праві спільної сумісної власності, на користь громадянина У. У лютому 2021 року один з подружжя П. помер. Спадкоємець У. за заповітом після закінчення шести місяців звернувся до нотаріуса з заявою про прийняття спадщини, та видачі йому свідоцтва про право на спадщину за заповітом. Нотаріусом у видачі свідоцтва було відмовлено. Чи правомірні дії нотаріуса?

А) ні, тому що свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку на прийняття спадщини;

В) так, тому що після смерті одного з подружжя, нотаріус видає свідоцтво на право на спадщину іншому з подружжя, який його пережив;

С) так, тому що після смерті одного з подружжя його частка в спільній сумісній власності переходить до другого подружжя, а після смерті останнього з подружжя до спадкоємців за заповітом;

Д) так, тому що після смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного в заповіті подружжя.

Білоус П. вирішив скласти заповіт та передати у спадок наявне в нього право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб. Однак нотаріус відмовив йому, посилаючись на те, що таке право може тільки відчужуватись за життя, але не передаватись у спадок. Чи правильно вчинив нотаріус?

А) ні, оскільки право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб може вільно відчужуватися та передаватися у спадок;

В) так, оскільки право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб не може передаватися у спадок;

С) так, оскільки право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб може передаватися у спадок лише за умови згоди органів місцевого самоврядування;

Д) так, оскільки право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб не може ані відчужуватися, ані передаватися у спадок.

Громадянин С. залишив заповіт, в якому заповіт все належне йому майно, окрім дачного будинку передати музею, присвяченому його діду. Визначте долю частини спадщини, якщо вона не охоплена заповітом?

А) вона розподіляється між спадкоємцями за законом на загальних підставах;

В) вона переходить у власність територіальної громади;

С) вона пропорційно розподіляється між спадкоємцями за заповітом;

Д) долю цього майна вирішують спадкоємці за заповітом за загальною згодою;

Внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, в яке потрапило подружжя, дружина померла на наступний день в лікарні о 23.01 год., а її чоловік – через 1 год. після її смерті. Визначте, що в зазначеній ситуації буде часом відкриття спадщини?

А) день смерті кожного з подружжя;

В) день, з якого кожний з подружжя буде оголошений померлим;

С) день спільної для подружжя небезпеки;

Д) день смерті останнього з подружжя.

Після смерті громадянина Л. залишився заповіт. Єдиним спадкоємцем за заповітом на все спадкове майно була призначена його падчерка. З близьких родичів у заповідача була також рідна сестра. Що станеться, якщо падчерка відмовиться від прийняття спадщини за заповітом?

А) падчерка буде приймати спадщину за законом як спадкоємець першої черги;

В) падчерка буде приймати спадщину за законом як спадкоємець третьої черги;

С) падчерка буде приймати спадщину за законом як спадкоємець п'ятої черги;

Д) рідна сестра буде приймати спадщину за законом як спадкоємець другої черги.

Після смерті громадянина А. залишилися непрацездатна дружина та 15-річна донька. Якщо спадкодавець залишив заповіт, відповідно до якого, все майно повинен був успадкувати його знайомий, то між ким із зазначених спадкоємців буде розподілена спадщина у випадку своєчасного звернення кожним із них до нотаріуса із заявою про її прийняття?

А) знайомим спадкодавця та донькою;

В) знайомим спадкодавця, дружиною та донькою;

С) дружиною та донькою;

Д) знайомим та дружиною.

Після смерті громадянина П. залишився заповіт, у якому він все своє майно заповідав дружині та доньці. Між спадкоємцями за заповітом та іншими родичами виник спір про право на спадщину. На спадщину також претендували: 1) Син Олег, який мешкав окремо, але брав участь у капітальному ремонті спадкового будинку; 2) Син Віктора, який діяв в інтересах своїх неповнолітніх дітей, онуків спадкодавця; 3) Племянниця спадкодавця, 19 років, яка мешкала зі спадкодавцем і знаходиться на його утриманні з 10-річного віку. На чию користь буде розподілена спадщина?

А) сина Олега;

В) сина Віктора;

С) племянниці спадкодавця;

Д) дружини та доньки.

Громадянин Н. проживає в населеному пункті Зоря. Після того, як йому виповнилося 70 років, він вирішив залишити заповіт. Але коли він почав з'ясовувати, як він може залишити заповіт, сусід ска-

зав йому, що заповіт має бути обов'язково посвідченим нотаріусом. Однак у Зорях немає нотаріусу. Чи може громадянин Н. за таких обставин скласти та засвідчити заповіт?

А) так, у такому випадку допускається складання заповіту у простій письмовій формі без посвідчення;

В) так, заповіт може бути посвідчений уповноваженою на це посадовою особою відповідного органу місцевого самоврядування;

С) так, заповіт у такому випадку можна пізніше посвідчити через суд;

Д) ні, заповіт посвідчується тільки нотаріусом.

Тема 3. Спадкування за законом

Питання до теми:

1. Підстави та порядок спадкування за законом.
2. Коло спадкоємців за законом.
3. Спадкування за правом представлення.
4. Розподіл майна померлого між спадкоємцями при спадкуванні за законом.
5. Загальна характеристика спадкування за законом в країнах світу.

Підготуйте презентацію або доповідь на теми:

1. Особливості правового регулювання спадкування за законом у Німеччині.
2. Особливості правового регулювання спадкування за законом у Франції.
3. Загальна характеристика спадкування за законом в Сполучених Штатах Америки.

Задача 1.

Громадянка Олена Сергіївна, 75 років, померла у квітні 2024 року. Заповіт вона не складала.

У неї було троє дітей: Син Петро, який помер у 2020 році, залишивши після себе доньку Катерину (онуку Олени). Донька Наталя, яка жива, але відмовилася від прийняття спадщини. Син Володимир, який живе за кордоном, але подав заяву про прийняття спадщини. Після смерті Олени нотаріус відкрив спадкову справу. Катерина (онука) подала заяву на спадкування частки свого батька Петра, посиляючись на право представлення. Володимир заперечує, стверджуючи, що спадкоємцем є тільки він, бо інші:

Наталя – відмовилась,

Петро – помер ще до відкриття спадщини.

Питання:

Хто є спадкоємцями першої черги за законом у цій ситуації? Що таке право представлення і на кого воно поширюється відповідно до ЦК України? Чи має онука Катерина право успадкувати частку свого померлого батька Петра? Які наслідки відмови Наталі від спадщини?

Чи переходить її частка до інших спадкоємців? Як буде розподілена спадщина, якщо:

- усі заяви подані вчасно;
- Наталя відмовилася;
- Катерина подала заяву як особа, яка спадкує за правом представлення? У яких випадках не допускається спадкування за правом представлення?

Додаткові завдання:

Побудуйте схему родинних зв'язків та розподіл часток у спадщині між Володимиром і Катериною. Напишіть проєкт заяви Катерини до нотаріуса про прийняття спадщини за правом представлення. Складіть таблицю порівняння понять:

- «Спадкування за правом представлення»
- «Спадкування за спадковою трансмісією»
- «Спадкування за законом»

Задача 2.

Громадянин Андрій Михайлович, 68 років, помер у лютому 2024 року. Заповіт він не склав.

Після себе залишив таке майно:

- квартиру в Києві,
- гараж,
- банківський вклад.

У нього залишилися такі родичі: Дружина – Людмила, з якою він перебував у зареєстрованому шлюбі. Син – Олег, який живе окремо, але подав заяву про прийняття спадщини. Дочка – Ірина, яка проживала з батьком і також подала заяву про спадщину. Мати Андрія – Ганна, 90 років, проживає в селі, не подала заяву про спадкування. Брат – Віктор, який також подав заяву, вважаючи, що має право на частину спадщини, бо допомагав Андрію до смерті. Після смерті Андрія нотаріус відкрив спадкову справу. Виникла суперечка між Людмилою, дітьми та братом Віктором щодо обсягу спадкових прав.

Питання:

Хто є спадкоємцями першої черги за законом згідно з ЦК України? Чи входить дружина до першої черги спадкування? Чи має мати

померлого право на спадщину, якщо вона не подала заяву у встановлений строк? Чи має право брат Віктор на спадщину за законом? За якої умови він може успадкувати? Як буде розподілена спадщина між Людмилою, Олегом та Іриною? Чи впливає те, що Ірина проживала з батьком, а Олег – ні, на розмір їхніх часток? Як вирішується ситуація, коли один із спадкоємців відмовляється від спадщини?

Додаткові завдання:

Побудуйте схему черг спадкування в цій ситуації. Складіть проєкт рішення нотаріуса про видачу свідоцтва про право на спадщину. Складіть порівняльну таблицю:

“Спадкування за законом” ↔ “Спадкування за заповітом” за критеріями:

- черговість
- склад спадкоємців
- право вибору
- можливість відмови
- порядок розподілу майна

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Цивільний кодекс України : Кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Сімейний кодекс України: Кодекс: Закон України від 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>

Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> .

Гаагська конвенція про колізію законів, що стосуються форми заповітів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text.

Гаагська конвенція стосовно міжнародного управління майном померлих осіб від 02.10.1973р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU73015>

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

Положення про Спадковий реєстр: Наказ Міністерства юстиції України №1810/5 від 07.07.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text>

Лист Вищого спеціалізованого суду від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text>

Маньковський В. В. Історичний аспект становлення спадкування в Україні та його зв'язок з регулюванням спадкових відносин на землях Литви та Польщі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 10. С. 131- 133.

Маньковський В. В. Поняття та види спадкування за цивільним законодавством України, Литви та Польщі: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса. 2022. 181 с.

Нелін О. Історико-правовий аналіз спадкового права України та країн континентальної Європи, Великої Британії і США. Юридична Україна. 2013. № 3. С. 4-8.

Оксанюк Н. П. Принципи спадкового права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К., 2016. 18 с.

Піщик Х. З. Права та обов'язки спадкоємця і спадкодавця при спадкуванні за законом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2012. 186 с.

Спадкове право: навч. посібник. За ред. Нестерцова-Собакарь та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ, 2017. 164 с.

Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том І. Витоки. Одеса, Фенікс, 2018. 556 с.

Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том ІІІ. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодав-

ства в Україні: рефлексії фронтиру: монографія Одес : Фенікс, 2019. 752 с.

Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. Коментар. За заг. ред. проф. Харитонova Є. О., доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

Самостійна робота

Питання до теми:

1. Юридичний склад спадкування за законом.
2. Черги спадкоємців за законом та їх склад.
3. Зміна черговості при спадкуванні за законом.
4. Відмінність спадкування за законом від спадкування за заповітом.
5. Особливості правового регулювання спадкування за законом в країнах континентальної Європи.

6. Загальна характеристика спадкування за законом в країнах з англосаксонським правом.

Питання та завдання:

1. Проведіть порівняльний аналіз кола спадкоємців за законом за римським приватним правом та Цивільним кодексом України 2003р.
2. Ознайомтесь з матеріалами судової практики у спорах, пов'язаних із спадкуванням за законом. Розробіть правову позицію сторін по обраній конкретній справі.
3. Дайте відповідь на питання щодо визначення поняття «парантела».

Проаналізуйте:

1. Підстави спадкування за законом;
2. Порядок зміни черговості спадкування (договірний та судовий);
3. Судову практику щодо застосування ст. 1266 ЦК України про спадкування за правом представлення.

Задача 1.

16.06.2019р. Терещенко А. потрапив в ДТП та помер у лікарні. З 2000 р. він перебував в зареєстрованому шлюбі із Терещенко В. та мав доньку Терещенко Ю., 2003 р.н. З 2006 р. Терещенко А. проживав

з Прущак Ю. однією сім'єю, перебував з нею у фактичних шлюбних відносинах. У приватній власності Терещенко А. перебувала квартира та будинок, які були набуті ним під час перебування у зареєстрованому шлюбі з Терещенко В. та одночасного проживання у фактичних шлюбних відносинах із Прущак Ю.

Після смерті Терещенко А., Прущак Ю. звернулася до суду з позовом про визнання права власності на спадкове майно - квартиру та будинок спадкодавця Терещенко А., посилаючись на те, що вона належить до числа спадкоємців четвертої черги. Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 2.

Після смерті Прокопенко П. залишилася його непрацездатна 64-річна дружина, непрацездатна 87-річна мати, 35-річна донька від першого шлюбу, 30-річний син та 25-річна непрацездатна донька від другого шлюбу, 10-річний онук - син доньки померлого від першого шлюбу, племінник, який проживав разом із Прокопенко П. та його дружиною та перебував на їх утриманні на протязі 7 років. Спадкодавець залишив заповіт, відповідно до якого все належне йому майно повинна була успадкувати його донька від першого шлюбу.

Визначте коло спадкоємців, між якими буде розподілена спадщина.

Задача 3.

Подружжя Наскових мали 22-річну доньку, 13-річного сина, 70-річну мати з боку дружини, тітку та дядька з боку чоловіка та на їх утриманні з 14.01.2009 р. знаходився 81-річний Раков Р., з яким Насков Б. уклав договір довічного утримання. Предметом договору була квартира, яка після смерті Ракова Р. переходить у власність Наскова Б.

У травні 2019 р. подружжя Наскових загинуло в автокатастрофі, не залишивши заповіту. Після їх смерті відкрилася спадщина загальною вартістю 200000 тис. грн., включаючи предмети домашнього вжитку вартістю 40 тис. грн. Визначте коло спадкоємців, спадщину та її вартість, яку кожен з них успадкує.

Дайте відповідь на наступні запитання:

1. Які загальні засади спадкування за законом?

2. Споріднення як підстава спадкування за законом. Наведіть приклади споріднення по прямій (висхідній/низхідній) та боковій лінії.

3. Дайте розгорнуту відповідь на питання щодо можливості дітей, відносно яких батьки були позбавлені батьківських прав, бути спадкоємцями після них, а також інших родичів за походженням .

Тести:

Скільки існує черг спадкування за законом?

- а) 5;
- б) 6;
- в) 3;
- г) 4.

У четверту чергу право на спадкування за законом мають:

- а) рідні дядько та тітка спадкодавця;
- б) інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно;
- в) особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини;
- г) рідні брати та сестри спадкодавця.

Які спадкоємці не входять до п'ятої черги спадкоємців за законом?

- а) інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно;
- б) утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї;
- в) особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини;
- г) той з подружжя, який пережив спадкодавця.

При спадкуванні по якій лінії право представлення діє без обмеження ступеня споріднення?

- а) прямій висхідній;
- б) боковій;
- в) прямій низхідній;
- г) прямій та боковій.

Який строк мають тривати фактичні шлюбні відносини для того, щоб чоловік або жінка входили до кола спадкоємців за законом?

- а) 1 рік;
- б) 3 роки;
- в) 5 років;
- г) 10 років.

Тема 4. Здійснення права на спадкування та оформлення права на спадщину

Питання до теми:

1. Порядок прийняття спадщини.
2. Відмова від прийняття спадщини.
3. Спадкова трансмісія.
4. Відумерлість спадщини.
5. Поділ та перерозподіл спадщини.
6. Задоволення спадкоємцями вимог кредитора спадкодавця.
7. Охорона та управління спадщиною.
8. Оформлення спадкових прав.
9. Загальна характеристика оформлення спадкових прав в країнах світу.

Підготуйте презентацію або доповідь на теми:

1. Поняття та значення інституту прийняття спадщини.
2. Правове регулювання відкриття спадщини.
3. Спадкування корпоративних прав.
4. Спадкування особистих немайнових прав та обов'язків.
5. Спадкування обов'язку відшкодувати майнову шкоду та моральну шкоду, яка була завдана спадкодавцем.
6. Особливості спадкування вкладів у банках (фінансових установах).

Задача 1.

Громадянка Марія Олександрівна, 72 роки, померла у квітні 2024 року. Заповіт вона не склала. Її майно складається з:

- квартири в Чернівцях,
- банківського вкладу,
- дачного будинку.

Після її смерті залишилися спадкоємці першої черги: Син – Сергій, який мешкав з матір'ю і користувався дачею. Дочка – Олена, яка проживає за кордоном і надіслала нотаріально посвідчену заяву про відмову від прийняття спадщини на користь свого брата. Внучка – Дарина, дочка покійного третього сина Марії, який помер ще у 2019 році. Сергій звернувся до нотаріуса із заявою про прийняття спадщи-

ни. Внучка Дарина також подала заяву про прийняття спадщини за правом представлення.

Однак нотаріус повідомив, що відмова Олени «на користь брата» не має юридичної сили, бо вона проживає за кордоном і могла неправильно оформити документи. Сергій обурений і хоче, щоб майно поділили тільки між ним і Оленою, бо Дарина, на його думку, «далека родичка».

Питання:

Який строк для відмови від прийняття спадщини за законом? Чи дотриманий він у ситуації? Чи допускається відмова на користь іншого спадкоємця? За яких умов вона є дійсною? Чи має Дарина право на спадщину за правом представлення, якщо Олена відмовилась? Що означає, що відмова є безумовною і беззастережною? Чи відповідає цьому відмова Олени? Як оформлюється відмова від спадщини, якщо особа перебуває за кордоном? Як буде розподілена спадщина між Сергієм і Дариною в результаті відмови Олени? Чи має Сергій право заперечити проти спадкування Дариною?

Додаткові завдання:

Напишіть приклад правильно оформленої заяви про відмову від спадщини. Підготуйте зразок відповіді нотаріуса на відмову, що містить формальні помилки. Складіть правову пам'ятку для спадкоємців, які хочуть відмовитися від спадщини.

Задача 2.

Громадянин Кирило Антонович, 66 років, помер у серпні 2023 року. Його єдиним майном була однокімнатна квартира в місті Кременчук. Заповіт він не залишив.

Після смерті спадкодавця:

Близькі родичі (двоє братів і племінниця) не подали заяв про прийняття спадщини у шестимісячний строк.

Один із братів, Валентин, проживав за тією ж адресою, але не був зареєстрований офіційно у квартирі і не подав жодних документів до нотаріуса.

У квартирі на момент смерті спадкодавця ніхто не був зареєстрований.

Через 8 місяців після смерті до нотаріуса звернулася Кременчуцька міська рада з вимогою визнати спадщину відумерлою.

Валентин, дізнавшись про це, звернувся до суду з вимогою визнати за ним право на спадщину, посиляючись на те, що “він фактично прийняв спадщину”, бо:

- оплачував комунальні послуги за квартиру,
- користувався нею після смерті брата,
- зберіг деякі речі покійного.

Питання:

Що таке відумерлість спадщини згідно з ЦК України? Які умови виникнення відумерлості спадщини? Чи дотримані вони в описаній ситуації? Чи мала Кременчуцька міська рада право звернутися за визнанням спадщини відумерлою? Чи можна вважати, що Валентин фактично прийняв спадщину? Які докази він повинен надати? Чи може суд відновити строк на прийняття спадщини? Які умови передбачені законом для цього? Як буде вирішено спір, якщо суд визнає, що Валентин не подав заяву через поважні причини? Хто стає власником відумерлої спадщини, і як оформлюється це право?

Додаткові завдання:

Напишіть проєкт позову міської ради про визнання спадщини відумерлою. Складіть відповідь Валентина до суду з вимогою визнати право на спадщину. Створіть таблицю:

«Відумерлість спадщини vs Прийняття спадщини фактично»
(ознаки, підстави, процедура, наслідки).

Задача 3.

Громадянка Оксана Іванівна, 80 років, померла 1 травня 2024 року. Заповіт вона не залишила. Її спадкоємцями першої черги за законом були:

Син – Віктор, 55 років

Донька – Лариса, 52 роки

Віктор подав заяву про прийняття спадщини. Лариса не встигла подати заяву, оскільки померла 20 вересня 2024 року, тобто до закінчення 6-місячного строку на прийняття спадщини після смерті матері.

Після смерті Лариси у неї залишився син – Андрій, який 1 листопада 2024 року подав нотаріусу заяву про те, що приймає спадщину за

матірчиним правом, тобто те, що мала б отримати його мати Лариса у спадок від Оксани Іванівни.

Віктор заперечує, вважаючи, що Лариса не встигла прийняти спадщину, а тому її син не має права на частку. Андрій наполягає, що спадкове право матері перейшло до нього в порядку спадкової трансмісії.

Питання:

Що таке спадкова трансмісія відповідно до ст. 1276 ЦК України? Які умови необхідні для того, щоб спадкова трансмісія мала місце? Чи мала Лариса право на спадщину, якщо померла до завершення 6-місячного строку? Чи мав право Андрій успадкувати частку Лариси в майні Оксани Іванівни? Як обчислюється строк для прийняття спадщини в порядку трансмісії? Від якого моменту він починається? Чи змінюється порядок спадкування, якщо Лариса не подала заяву, але фактично прийняла спадщину (наприклад, оплачувала комунальні послуги, доглядала за матір'ю)? Яке рішення має ухвалити нотаріус або суд у цій ситуації?

Додаткові завдання:

Складіть схему спадкових зв'язків і черговості у цій ситуації. Напишіть проєкт позовної заяви Андрія до суду про визнання його права на спадкову трансмісію. Складіть таблицю з порівнянням:

- спадкування за правом представлення
- спадкова трансмісія (критерії: умови, суб'єкти, строки, механізм реалізації).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Цивільний кодекс України : Кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Сімейний кодекс України: Кодекс: Закон України від 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>

Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством: дис. ... докт. філос. Одеса. 2020. 204 с.

Діковська І. А. Міжнародне спадкування у ЄС та Україні: напрями адаптації права України до права ЄС: монографія. Київ, 2020. 303 с.

Заїка Ю. О. Принципи спадкового права як основа правової політики в сфері спадкування. Правове регулювання економіки. 2018. № 17. С. 149-156.

Кармаза О. О. Міжнародне спадкове право: Науково-практичний посібник. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2007.

Кармаза О. О. Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. 18 с.

Козловська Л. В. Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав у цивільному праві України: дис... докт. юрид. наук: 12.00.03. К., 2016. 458 с.

Кухарев О. Є. Актуальні питання спадкового права в судовій практиці: практ. посіб. Київ: Алерта, 2017. 260 с.

Кухарев О. Є. Управління спадщиною: стан та перспективи розвитку. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2018. Вип. 46. С. 77–88.

Маньковський В. В. Історичний аспект становлення спадкування в Україні та його зв'язок з регулюванням спадкових відносин на землях Литви та Польщі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 10. С. 131- 133.

Маньковський В. В. Поняття та види спадкування за цивільним законодавством України, Литви та Польщі: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса. 2022. 181 с.

Ракул О. В. Спадкове право України та європейських країн: деякі основні відмінності. URL: <http://www.spilnota.org.ua/ru/article/id-1204/>

Нелін О. Історико-правовий аналіз спадкового права України та країн континентальної Європи, Великої Британії і США. Юридична Україна. 2013. № 3. С. 4-8.

Оксанюк Н. П. Принципи спадкового права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К., 2016. 18 с.

Павлів-Самоїл Н., Мех Х. Аналіз спадкового права окремих країн ЄС. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2018. № 889 (Вип. 17). С. 175-181.

Печений О. Час і місце відкриття спадщини: проблемні питання нотаріальної практики. Нотаріат для вас. 2010. № 5. С. 20-23.

Піщик Х. З. Права та обов'язки спадкоємця і спадкодавця при спадкуванні за законом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2012. 186 с.

Середницька І. А. Історико-правовий аспект розвитку спадкового права в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2018 . № 1. С. 114-118.

Спадкове право: навч. посібник. За ред. Нестерцова-Собакарь та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ, 2017. 164 с.

Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том І. Витоки. Одеса, Фенікс, 2018. 556 с.

Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том ІІІ. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиру: монографія Одес : Фенікс, 2019. 752 с.

Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. Коментар. За заг. ред. проф. Харитонova Є. О., доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

Спадкове право: навч. посібник. За ред. Нестерцова-Собакарь та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ, 2017. 164 с.

Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том І. Витоки. Одеса, Фенікс, 2018. 556 с.

Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том ІІІ. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиру: монографія Одес : Фенікс, 2019. 752 с.

Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. Коментар. За заг. ред. проф. Харитонova Є. О., доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

Самостійна робота

Питання до теми:

1. Правові наслідки прийняття та відмови від прийняття спадщини.
2. Усунення від права на спадкування.
3. Відповідальність спадкоємців по боргах спадкодавця.
4. Особливості спадкування окремих видів майна.

5. Процесуальні особливості видачі свідоцтва про право на спадщину.
6. Спадкова справа.
7. Внесення змін до свідоцтва чи скасування свідоцтва про право на спадщину.

Питання та завдання:

1. Дайте розгорнуту відповідь на питання щодо вирішення ситуації внаслідок пропущення строку для прийняття спадщини.
2. Складіть на ваш вибір зразок однієї з наступних заяв:
 - про прийняття спадщини;
 - про відмову від прийняття спадщини;
 - про надання додаткового строку для прийняття спадщини.
3. Ознайомтесь з матеріалами судової практики та на базі отриманих знань розробіть правову позицію позивача або відповідача по конкретній судовій справі, пов'язаній зі здійсненням або оформленням спадщини.

Проаналізуйте:

1. Позицію окремих науковців щодо визначення природи договору управління спадщиною.
2. Спадкування частки у праві спільної сумісної власності.
3. Спадкування заставленого майна.
4. Правові наслідки невжиття заходів до охорони спадкового майна.

Задача 1.

Після смерті Горлова Г. Д. його спадкоємцями стали дружина Горлова З. І., неповнолітній син, Горлов А. Г. та онука, Рижкова М. М., опікуном якої була Горлова З. І. Вона подала до нотаріальної контори заяву про відмову сина та онуки від спадщини на її користь. Нотаріус відмовив в прийнятті заяви.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 2.

Сидоров А. В. звернувся до суду з проханням про продовження строку для прийняття спадщини, яка відкрилася після смерті його

матері. Своє прохання він мотивував тим, що дізнався про відкриття спадщини тільки через півтора роки після її смерті. При розгляді справи було встановлено, що Сидоров А. В. на протязі останніх років не підтримував з матір'ю ніяких відносин, не надавав їй матеріальну допомогу, хоча вона й зверталася до нього з такими проханнями. Всі турботи по утриманню та догляду за матір'ю прийняла на себе сестра Сидорова А. В., до якої й перейшло все спадкове майно.

Яке рішення повинен прийняти суд по цій справі?

Задача 3.

Подружжя Іванових потрапило в ДТП. Чоловік помер в день ДТП, а його дружина – на наступний день в лікарні. Після їх смерті залишилося майно у вигляді будинку, що належав чоловікові на праві особистої приватної власності та автомобіль, який був подарований дружині її батьками за рік до її 50-тиріччя. При цьому все своє майно чоловік заповів сину від першого шлюбу, а про інших двох дітей від шлюбу з померлою дружиною в заповіті взагалі нічого не вказано. У дружини серед спадкоємців залишилися двоє спільних з померлим чоловіком дітей і батько.

Визначте коло спадкоємців кожного з подружжя, між якими буде розподілена спадщина.

Задача 4.

Громадянин А. та його тесть Б. придбали будинок 03.01.2015 р., в якому став проживати за взаємною домовленістю Б. зі своєю дружиною. 03.03.2015р. внаслідок ДТП А. та Б. загинули. Через деякий час з заявами про прийняття спадщини до нотаріальної контори із заявами про прийняття спадщини звернулись дружини померлих, два сина А, два сина Б., Брат Б. та теща Б., яка протягом тривалого часу знаходилась на його утриманні.

Визначте коло спадкоємців кожного зі спадкодавців, між якими буде розподілена спадщина.

Дайте відповідь на наступні запитання:

1. Порядок визнання спадщини відумерлою.
2. Підстави та заходи по охороні і управлінню спадковим майном.
3. Загальні положення щодо оформлення права на спадщину.

4. Державна реєстрація права на спадщину.
5. Особливості спадкування квартир, будинків ті інших об'єктів нерухомості.

Тести:

Протягом якого строку особа, яка подала заяву про прийняття спадщини може відкликати її?

- а) у будь який момент, незалежно від строку;
- б) протягом строку, встановленого для прийняття спадщини;
- в) після строку прийняття спадщини;
- г) протягом п'яти років.

З якого віку особа має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника?

- а) з 14 років;
- б) з 18 років;
- в) з 16 років;
- г) з 10 років.

Для прийняття спадщини встановлюється строк:

- а) три місяця;
- б) 5 років;
- в) шість місяців;
- г) один рік.

Чи потрібна згода особи, щоб бути призначеною виконавцем заповіту?

- а) особа може бути призначена виконавцем заповіту лише за її згодою;
- б) не потрібна згода особи бути виконавцем заповіту;
- в) не потрібна згода особи, тому що в заповіті ця особа призначена виконавцем заповіту.

В якому об'ємі спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора?

- а) спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю;
- б) спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину;

в) спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості свого майна;

г) спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора частково.

Тема 5. Договори у спадковому праві

Питання до теми:

1. Спадковий договір : поняття, характеристика, особливості.
2. Договір про зміну черговості одержання права на спадкування: загальна характеристика.
3. Особливості договору про зміну розміру частки у спадщині когось із спадкоємців.
4. Договір про поділ спадщини: поняття та особливості.
5. Порівняльний аналіз спадкового договору та договору довічного утримання.

Підготуйте презентацію або доповідь на теми:

1. Становлення інституту спадкового договору: історичний аспект.
2. Порядок укладення та розірвання спадкового договору.
3. Порівняльно-правовий аналіз спадкового договору та договору довічного утримання.
4. Загальна характеристика спадкового договору за законодавством України та зарубіжних країн.

Задача 1.

Громадянка Ірина, 72 роки, уклала спадковий договір з громадянкою Оленою (45 років), яка не є її родичкою. За договором Олена зобов'язалась доглядати Ірину до кінця її життя, забезпечувати продуктами, супроводжувати до лікаря та оплачувати комунальні послуги за її квартиру. Натомість Ірина зобов'язалась передати у власність Олені свою квартиру після смерті.

Через 3 роки Ірина посварилася з Оленою, звинувативши її в недбалому ставленні та вирішила скасувати договір. Вона звернулась до нотаріуса з проханням скасувати спадковий договір і склала заповіт на користь племінника.

Олена дізналась про це і звернулась до суду, вимагаючи визнати скасування спадкового договору недійсним.

Питання:

Які особливості спадкового договору відрізняють його від заповіту та договору довічного утримання? Чи може Ірина в односторон-

ньому порядку скасувати спадковий договір? За яких умов це можливо? Якими є підстави для розірвання спадкового договору в судовому порядку? Чи має право племінник Ірини на спадкування за заповітом у цьому випадку? Яке рішення має прийняти суд у спорі між Оленою та Іриною?

Додаткове завдання:

Складіть:

- зразок спадкового договору між Іриною та Оленою (основні положення);
- короткий позов Олени до суду про визнання недійсності заповіту або незаконності скасування договору.

Задача 2.

Подружжя – Олександр і Марія (обом по 65 років, у шлюбі 40 років), вирішили укласти спадковий договір зі своїм сином – Андрієм, який не проживає з ними, але допомагає фінансово.

У договорі зазначено, що:

- після смерті останнього з подружжя, уся спільна квартира переходить у власність Андрія;
- натомість Андрій зобов'язується оплачувати лікування батьків, забезпечувати регулярну матеріальну допомогу, а також сплачувати комунальні послуги за їхнє житло.

Через 4 роки Олександр помирає. Марія змінює думку щодо спадкування і складає заповіт на користь своєї сестри, з якою стала жити після смерті чоловіка. Вона вважає, що Андрій не виконує свої обов'язки: не допомагає матеріально, не спілкується, не відвідує її.

Після смерті Марії сестра подає заяву на спадщину за заповітом. Андрій – на підставі спадкового договору.

Питання:

Яка правова природа спадкового договору між подружжям та третьою особою? Чи мала право Марія односторонньо змінити розпорядження, передбачене спадковим договором?

Чи могла вона скласти заповіт? Хто у цьому випадку має пріоритетне право на спадщину: Андрій чи сестра? Які правові наслідки має невиконання спадкоємцем умов спадкового договору? Чи може

суд визнати спадковий договір недійсним або розірваним? На яких підставах?

Додаткове завдання:

Складіть коротку судову позицію Андрія (пояснення на захист його прав). Напишіть проект ухвали суду щодо спору про спадкування в цій ситуації. Порівняйте спадковий договір, заповіт і договір довічного утримання – у вигляді таблиці.

Задача 3.

Громадянин Петро, 79 років, має у власності двокімнатну квартиру в м. Львів. Його єдина донька Олена живе за кордоном і не підтримує зв'язку з батьком. Доглядати за ним взялася сусідка – Ірина, 45 років. Вона регулярно готує їжу, прибирає, супроводжує до лікаря та купує ліки за свій кошт.

У 2023 році Петро укладає з Іриною договір довічного утримання, за яким він передає їй у власність квартиру після своєї смерті, а вона зобов'язується утримувати його до кінця життя.

Через кілька місяців Петро консультується з іншим юристом, який пропонує замість договору утримання укласти спадковий договір, бо, на його думку, він краще захищає інтереси відчужувача.

Петро розриває перший договір і укладає спадковий договір з Іриною: за його умовами вона отримує квартиру після його смерті, а натомість має забезпечувати йому догляд, харчування, ліки, оплату комунальних послуг.

Через 2 роки Петро помирає. Донька Олена дізнається про спадковий договір і подає позов до суду з вимогою визнати його недійсним, стверджуючи, що Ірина скористалась слабким здоров'ям Петра.

Питання:

У чому полягає різниця між спадковим договором та договором довічного утримання (догляду)? Чи має Ірина право на квартиру за спадковим договором? Що потрібно довести у разі спору? Які правові наслідки має розірвання попереднього договору довічного утримання? Яке правове значення має той факт, що Олена – дочка Петра? Чи може вона претендувати на обов'язкову частку? Які підстави для визнання спадкового договору недійсним і хто має до-

водити їх у суді? Який договір (спадковий чи довічного утримання) краще захищає права:

- а) відчужувача (Петра)
- б) набувача (Ірини)

Додаткове завдання:

Складіть таблицю “Порівняння спадкового договору та договору довічного утримання” за такими критеріями:

- Форма договору
- Момент переходу права власності
- Зміна/скасування
- Можливість спадкування
- Судовий захист

Оподаткування Нapiшіть проект позовної заяви Олени до суду. Сформулюйте правову позицію Ірини у відповідь на позов.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Цивільний кодекс України : Кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Сімейний кодекс України: Кодекс: Закон України від 10.01.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>

Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України № 296/5 від

22.02.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

Положення про Спадковий реєстр: Наказ Міністерства юстиції України №1810/5 від 07.07.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text>

Вербанський А. В., Карпенко Р. В. Дискусійні питання правової природи спадкового договору. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 39–44.

Самойлова І. Спадковий договір: правова природа за законодавством України та країн Європи. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3 – С. 54-59.

Спадкове право: навч. посібник. За ред. Нестерцова-Собакарь та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ, 2017. 164 с.

Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. Коментар. За заг. ред. проф. Харитонova Є. О., доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

Самостійна робота

Питання до теми:

1. Спадковий договір за участі подружжя.
2. Форма спадкового договору та процедура його посвідчення нотаріусом.
3. Укладення та зміна спадкового договору.
4. Розірвання спадкового договору та визнання його недійсним.
5. Здійснення контролю за виконанням умов спадкового договору.
6. Співвідношення спадкового договору із договором довічного утримання.

Завдання:

1. Складіть проект спадкового договору.
2. Складіть проект договору довічного утримання.
3. Дайте відповідь на питання щодо посвідчення спадкового договору та договору довічного утримання.
4. Ознайомтесь з матеріалами судової практики у спорах, пов'язаних із спадковим договором. Розробіть правову позицію сторін по обраній конкретній справі.

Проаналізуйте:

1. Різні позиції науковців щодо визначення природи спадкового договору.
2. Підстави визнання спадкового договору недійсним.
3. Способи забезпечення виконання спадкового договору.

Задача 1.

23.11.2017 р. між громадянами Бойко П. та Вдовиним Л. був укладений спадковий договір за яким до Вдовина Л. переходило право власності на двокімнатну квартиру у м. Одеса, що належала відчужувачу Бойко П. За даним договором набувач Вдовин Л. зобов'язувався утримувати відчужувача довічно та після його смерті оплатити всі витрати, пов'язані зі здійсненням поховання та встановленням пам'ятника на могилі.

Після смерті відчужувача, його донька звернулася до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини, а також з позовною заявою до суду про усунення перешкод в користуванні двокімнатної квартири у м. Одеса, що належала її батькові. В обґрунтування позовних вимог позивачка посилалася на відсутність правовстановлюючих документів у Вдовина Л. на зазначену квартиру. Яким чином суд повинен вирішити даний спір?

Задача 2.

20.01.2019 р. подружжя 79-річний Шевченко І. та 76-річна Шевченко Е., інвалід 1 групи уклали з громадянкою Ломовою Л. договір довічного утримання за яким до Ломової Л. переходило право власності на житловий будинок, що належав Шевченко І. та в якому проживало подружжя. За даним договором набувач Ломова Л. зобов'язувалася утримувати подружжя довічно та після їх смерті оплатити всі витрати, пов'язані зі здійсненням поховання.

В грудні 2021 р. внаслідок ДТП Ломова Л. загинула. Подружжя звернулося до нотаріуса з заявою про припинення договору довічного утримання, у зв'язку із смертю набувача. Що нотаріус повинен зробити в даній ситуації?

Задача 3.

14.09.2005 р. громадянин Петренко П. склав та нотаріально посвідчив заповіт, згідно з яким все належне йому майно, в тому числі квартиру, де він проживав, заповідав сину Петренко М.

17.11.2017 р. Петренко П. уклав з громадянином Фоменко Т. договір довічного утримання за яким до Фоменко Т. переходило право власності на квартиру, що належала Петренко П. та в якій він проживав. За даним договором набувач Фоменко Т. зобов'язувався утримувати відчужувача довічно та після його смерті оплатити всі витрати, пов'язані зі здійсненням поховання. 30.01.2019 р. Петренко П. помер. 01.06.2019р. Петренко М. звернувся до нотаріуса для оформлення спадкових прав. При цьому з'ясувалося, що право власності на квартиру оформлене на Фоменко Т., якому видано свідоцтво про право власності. Петренко М. звернувся до суду з позовом про визнання спадкового договору недійсним і визнання за ним права власності на спірну квартиру. Яке рішення повинен прийняти суд по даній справі?

Задача 4.

15.01.2017 р. громадянин Богданов П. уклав з громадянином Панченко О. спадковий договір за яким після смерті Богданова П. до Панченко О. переходило право власності на квартиру. За даним договором набувач Панченко О. зобов'язувався забезпечувати Богданова П. необхідними ліками, оплачувати аналізи та виконувати інші дії для лікування відчужувача. Набувач належним чином виконував обов'язки за договором протягом двох років, витративши при цьому 65 тисяч грн. Однак внаслідок перенесеного інсульту у 2020 році він став інвалідом 2 групи, у зв'язку з чим не міг далі виконувати свої обов'язки за договором. Панченко О. звернувся до суду з позовом про розірвання спадкового договору та вимогою про повернення йому 65 тисяч грн. В обґрунтування позовних вимог Панченко О. надав до суду квитанції на суму 65 тисяч грн., які він витратив на лікування Богданова П. Яке рішення повинен прийняти суд?

Тести:

Відчужувачем за спадковим договором може бути:

- а) малолітня особа;
- б) неповнолітня особа;
- в) повнолітня особа;
- г) будь-яка особа незалежно від віку.

Набувачем за спадковим договором може бути:

- а) тільки фізична особа;
- б) тільки юридична особа;
- в) держава та (або) територіальна громада;
- г) фізичні та юридичні особи.

Форма спадкового договору:

- а) проста письмова форма;
- б) письмова форма з нотаріальним посвідченням, а також державною реєстрацією у Спадковому реєстрі;
- в) усна форма;
- г) письмова форма з нотаріальним посвідченням.

Набувачем за договором довічного утримання може бути:

- а) тільки фізична особа;
- б) неповнолітні фізичні особи;
- в) держава та (або) територіальна громада;
- г) фізичні та юридичні особи.

Форма договору довічного утримання:

- а) усна форма;
- б) письмова форма з нотаріальним посвідченням;
- в) проста письмова форма;
- г) письмова форма з нотаріальним посвідченням та державною реєстрацією.

ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття та види спадкування.
2. Універсальне та сингулярне правонаступництво в спадковому праві.
3. Суб'єкти спадкових правовідносин.
4. Підстави відкриття спадщини.
5. Час відкриття спадщини.
6. Місце відкриття спадщини.
7. Склад спадщини.
8. Особливості спадкування права на відшкодування збитків, неустойку та моральну шкоду.
9. Особливості спадкування права на страхові виплати, вклад у банку, заробітну плату, пенсію, стипендію, аліменти, інші соціальні виплати.
10. Особливості спадкування спадщини, до складу якої входить самочинне будівництво.
11. Особливості спадкування обов'язків по відшкодуванню збитків, неустойки та моральної шкоди.
12. Особливості спадкування прав та обов'язків спадкодавця за договором оренди житла з в викупом.
13. Усунення від права спадкування.
14. Загальні засади спадкування з іноземним елементом.
15. Поняття заповіту, право на заповіт.
16. Коло спадкоємців за заповітом.
17. Форма заповіту.
18. Порядок складання заповіту.
19. Зміна та скасування заповіту.
20. Нікчемність заповіту.
21. Недійсність заповіту
22. Зміст заповіту.
23. Тлумачення змісту заповіту.
24. Заповідальний відказ.
25. Заповідальне покладення.
26. Встановлення сервітуту в заповіті.
27. Секретний заповіт.
28. Заповіт з умовою.

29. Заповіт подружжя.
30. Заповіт з підпризначенням спадкоємця.
31. Виконання заповіту.
32. Право на обов'язкову частку у спадщині.
33. Підстави спадкування за законом.
34. Порядок спадкування за законом.
35. Черги спадкоємців за законом.
36. Особливості спадкування дітьми, відносно яких батьки були позбавлені батьківських прав.
37. Спадкування за правом представлення.
38. Розподіл майна померлого між спадкоємцями за законом.
39. Відмінність спадкування за законом від спадкування за заповітом.
40. Загальна характеристика спадкування за законом в країнах світу.
41. Особливості правового регулювання спадкування за законом в країнах континентальної Європи.
42. Загальна характеристика спадкування за законом в країнах з англосаксонським правом.
43. Загальні правила прийняття спадщини.
44. Особливості прийняття спадщини неповнолітніми особами.
45. Особливості прийняття спадщини недієздатними та обмеженими в дієздатності особами.
46. Наслідки пропущення строку для прийняття спадщини.
47. Загальні правила відмови від прийняття спадщини.
48. Особливості відмови від прийняття спадщини малолітніми особами.
49. Особливості відмови від прийняття спадщини неповнолітніми особами.
47. Особливості відмови від прийняття спадщини недієздатними та обмеженими в дієздатності особами.
48. Спадкова трансмісія.
49. Відумерлість спадщини.
50. Поділ спадщини.
51. Перерозподіл спадщини.
52. Задоволення спадкоємцями вимог кредитора спадкодавця.
53. Охорона спадщини.
54. Управління спадщиною.

55. Загальна характеристика договору управління спадщиною.
 56. Оформлення права на спадщину.
 57. Поняття та сутність спадкового договору.
 58. Сторони спадкового договору.
 59. Зміст спадкового договору.
 60. Зміна і припинення спадкового договору.
 61. Спадковий договір за участі подружжя.
 62. Форма спадкового договору та процедура його посвідчення нотаріусом.
 63. Розірвання спадкового договору та визнання його недійсним.
 64. Здійснення контролю за виконанням умов спадкового договору.
 65. Співвідношення договору довічного утримання із спадковим договором.
 66. Спадкування окремих видів майна в Україні та інших зарубіжних країнах.
 67. Мусульманське спадкове право.
 68. Правове регулювання спадкування в країнах континентальної системи права.
 69. Особливості правового регулювання спадкування за законом у Німеччині.
 70. Особливості правового регулювання спадкування за законом у Франції.
 71. Загальна характеристика спадкування за законом в Сполучених Штатах Америки.
 72. Загальна характеристика спадкового договору за законодавством України та зарубіжних країн.
- Критерії оцінювання під час поточного контролю
- У відповідності до визначених критеріїв поточний контроль здійснюється за визначеною силабусом (робочою навчальною програмою) системою.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ:

Нормативно-правові акти:

Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Цивільний кодекс України : Кодекс: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Сімейний кодекс України: Кодекс: Закон України від 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>

Гаагська конвенція про колізію законів, що стосуються форми заповітів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text.

Гаагська конвенція стосовно міжнародного управління майном померлих осіб від 02.10.1973р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU73015>

Конвенція Міжнародної комісії з цивільного стану щодо констатації достовірних смертей 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_900#Text

Лист Вищого спеціалізованого суду від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text>

Положення про Спадковий реєстр: Наказ Міністерства юстиції України №1810/5 від 07.07.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text>

Положення про Спадковий реєстр: Наказ Міністерства юстиції України №1810/5 від 07.07.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text>

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>

Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України № 296/5 від

22.02.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> .

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

Спеціальна література:

Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством: дис. ... докт. філос. Одеса. 2020. 204 с.

Бичківський О. О. Секретні заповіти за законодавством України та іноземних держав. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 4. С. 59-64.

Гелич А. О. Об'єкти спадкування за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2011. 215 с.

Davydova I., Didenko L., Tomina V. Legal nature and inheritance of virtual property in Ukraine and the world: current status, problems, prospects. Ius Humani. 2021. vol. 10 (II), P. 1-26. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/283-Article%20Text-1221-3-10-20210816.pdf>

Діковська І. А. Міжнародне спадкування у ЄС та Україні: напрями адаптації права України до права ЄС: монографія. Київ, 2020. 303 с.

Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. Право України. 2019. № 1. С. 27-41.

Заїка Ю. О. Принципи спадкового права як основа правової політики в сфері спадкування. Правове регулювання економіки. 2018. № 17. С. 149-156.

Кармаза О. О. Міжнародне спадкове право: Науково-практичний посібник. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2007.

Кармаза О. О. Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. 18 с.

Кобзар В. В. Актуальні питання правового регулювання спадкування за заповітом. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 154-200.

Козловська Л. В. Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав у цивільному праві України: дис... докт. юрид. наук : 12.00.03. К., 2016. 458 с.

Кулак Н. Аналіз джерел правового регулювання міжнародних спадкових відносин. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2017. № 6 (28). Ч. 2. С. 153-155.

Кухарев О. Є. Актуальні питання спадкового права в судовій практиці: практ. посіб. Київ: Алерта, 2017. 260 с.

Кухарев О. Є. Управління спадщиною: стан та перспективи розвитку. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2018. Вип. 46. С. 77–88.

Кухарев О. Є. Особливості вирішення судами спорів про тлумачення заповіту. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2017. № 1–2. С. 22-29.

Маньковський В. В. Історичний аспект становлення спадкування в Україні та його зв'язок з регулюванням спадкових відносин на землях Литви та Польщі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 131- 133.

Маньковський В. В. Поняття та види спадкування за цивільним законодавством України, Литви та Польщі: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса. 2022. 181 с.

Михайлів М. О. Національне законодавство як джерело правового регулювання міжнародних спадкових відносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 3. С. 229-234

Нелін О. Історико-правовий аналіз спадкового права України та країн континентальної Європи, Великої Британії і США. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 4-8.

Оксанюк Н. П. Принципи спадкового права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К., 2016. 18 с.

Орзих Ю. Г. Мислення спадкового права у *Modus Futuri Exacti*: виклики рекодифікації в умовах війни та європейської інтеграції Сімейні (родинні) цінності перед викликами гібридної війни: правові проблеми: колективна монографія. За заг. ред. Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової, О. Сафончик. Одеса: Фенікс, 2025. С. 471-489.

Павлів-Самоїл Н., Мех Х. Аналіз спадкового права окремих країн ЄС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 889 (Вип. 17). С. 175-181.

Парасюк М. В. Особливості укладання заповіту подружжя. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 91-100.

Печений О. П. Спори про спадщину: аналіз типових помилок у справах про спадкування за заповітом. Вісник Верховного Суду України. 2010. № 9. С. 36-37.

Печений О. Час і місце відкриття спадщини: проблемні питання нотаріальної практики. Нотаріат для вас. 2010. № 5. С. 20-23.

Піцик Х. З. Права та обов'язки спадкоємця і спадкодавця при спадкуванні за законом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2012. 186 с.

Порядок посвідчення заповітів, прирівняних до нотаріально посвідчених: довідник. Львів : Галицька видавнича спілка, 2024. 48 с.

Ракул О. В. Спадкове право України та європейських країн: деякі основні відмінності. URL: <http://www.spilnota.org.ua/ru/article/id-1204/>

Рішення № 101977789, 10.12.2021, Буцацького районного суду Тернопільської області. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101977789/>

Середницька І. А. Історико-правовий аспект розвитку спадкового права в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2018 . № 1. С. 114-118.

Спадкове право: навч. посібник. За ред. Нестерцова-Собакар та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ, 2017. 164 с.

Таран О. С. Тенденції розвитку європейського спадкового права щодо обов'язкової частки у спадщині. Право і суспільство. 2018. №1 (ч.2). С. 93-97.

Узунов С. О. Договір про управління спадщиною за цивільним правом України: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса, 2025. 211 с.

Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том І. Витоки. Одеса, Фенікс, 2018. 556 с.

Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том ІІІ. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиру: монографія Одес : Фенікс, 2019. 752 с.

Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-пр. акт. Коментар. За заг. ред. проф. Харитонova Є. О., доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН.....	4
Тема 1. Загальні положення про спадкування	5
Тема 2. Спадкування за заповітом.....	12
Тема 3. Спадкування за законом.....	24
Тема 4. Здійснення права на спадкування та оформлення права на спадщину	32
Тема 5. Договори у спадковому праві	42
ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	50
РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ.....	53

Навчальне видання

СПАДКОВЕ ПРАВО

Практикум

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальність D8 «Право» / 081 «Право»

Електронне видання

За редакцією:

Є. О. Харитонова, О. М. Берназ-Лукавецької

Автори:

*І. В. Давидова, А. Р. Чанишева, Ю. Г. Орзих,
О.М. Берназ-Лукавецька, Б. В. Фасій*

Ум-друк. арк. 3,34.

Зам. № 2509-12.

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

e-mail: fenix-izd@ukr.net